

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

منطق

رشته‌های ادبیات و علوم انسانی – علوم و معارف اسلامی

پایه دهم

دوره دوم متوسطه

کاظم اصغری

آذربایجان شرقی

مفهوم و مصداق

- ✓ مفهوم یعنی آنچه فهمیده می‌شود، یعنی همان فهم ما از هر چیزی. جای مفهوم، ذهن است.
- ✓ مفهوم ذهنی، بر چیزی دلالت و صدق می‌کند که بدان **مصداق** می‌گوییم و این مصداق همان نمونه و مثال یک مفهوم است که می‌تواند واقعی یا فرضی و خیالی باشد. مثلاً مصداق کوه طلا، خیالی است.

اقسام مفهوم:

مفهوم کلی و مفهوم جزئی: یکی از تقسیمات مفهوم، تقسیم آن به جزئی و کلی است. جزئی مفهومی است که نتواند بیش از یک مصداق داشته باشد و کلی مفهومی است که بتواند بیش از یک مصداق داشته باشد.

مشخصات مفهوم جزئی: اکثر مفاهیم کلی هستند. بنا بر این باید بدانیم که کدام مفاهیم جزئی هستند. برای تشخیص مفاهیم جزئی، کتاب فقط دو مشخصه و معیار ذکر کرد و گفته اسامی خاص و کلماتی که با صفات اشاره این و آن بیایند، نشان دهنده مفهوم جزئی هستند. واقعیت این است که ما برای تشخیص مفهوم جزئی در مقام عمل به بیش از این دو مشخصه و معیار نیاز داریم. لذا بنا به حسب تجربه عملی که داشتیم و نیاز دانش آموز، مشخصات زیر را برای تشخیص مفهوم جزئی ارائه می‌کنیم:

۱- اسامی خاص: ایران، علی، آسیا، ...

۲- کلماتی که با صفات اشاره این و آن بیایند: این کتاب، این آدم، ...

۳- وقتی با صفت و موصوف و مضاف و مضاف الیه مواجه هستیم، به جزء اول توجه می‌کنیم، اگر جزء اول کلی بود، کلی است و اگر جزئی بود، جزئی است، مانند کتاب علی، گل نرگس که کلی هستند و این میز و این کتاب‌ها که جزئی هستند. اما در کلمات دو بخشی مانند: کشور ایران، میدان آزادی، کوه البرز و ... که در واقع نامگذاری هستند، به جزء اول توجه نمی‌کنیم، این کلمات نامگذاری هستند و لذا جزئی هستند.

۴- تمامی قیدهای زمانی کلی هستند، اما همین فردا و امروز (= این روز) جزئی هستند، چون قید این و آن بر سر آنها آمده است.

نسبت‌های چهارگانه:

نسبت و رابطه میان مصادیق دو مفهوم: اگر دو مفهوم را از جهت مصادیق مقایسه کنیم، حالت‌های مختلفی می‌تواند داشته باشد.

نسبت‌های چهارگانه:

- ۱- **تساوی:** مصادیق هر دو مفهوم یکی و مشترک است، مانند مثلث و سه ضلعی - روشنایی و نور ...
- ۲- **تباین:** برخلاف تساوی، دو مفهوم هیچ مصادیق مشترکی ندارند و تمام مصادیق‌شان متفاوت است، مانند: سنگ و آب - گچ و مداد ...
- ۳- **عموم خصوص مطلق:** یکی از دو مفهوم، اعم است، مانند: سنگ و سنگ آهن - حیوان و آهو ...
- ۴- **عموم و خصوص من وجه:** هر دو مفهوم از جهتی اعم از دیگری هستند و هر کدام ضمن این که مصادیق مشترکی دارند، مصادیق خاصی هم دارند، مانند، خودکار و قرمز - دانش آموز و پسر ...

نکته:

- ❖ استفاده از کلمات هر، بعضی و هیچ می‌توانیم کمک می‌کند، نسبت‌های چهارگانه را درست تشخیص بدهیم. در تساوی از هر استفاده می‌کنیم: هر مثلثی سه ضلعی است و هر سه ضلعی مثلث است - در تباین از هیچ استفاده می‌کنیم: هیچ سنگی آب نیست و هیچ آبی سنگ نیست - در عموم خصوص مطلق از هر و بعضی استفاده می‌کنیم: هر آهوئی حیوان است و بعضی حیوان‌ها آهو هستند - در عموم خصوص من وجه از بعضی استفاده می‌کنیم: بعضی قرمزها خودکار هستند و بعضی قرمزها خودکار هستند.
- ❖ علامت تساوی، = است (مثلث = سه ضلعی). علامت تباین، || است (سنگ || مداد). علامت عموم خصوص > مطلق، است (حیوان < آهو). علامت عموم خصوص من وجه، x است (سبز x خودکار)
- ❖ یکی از کاربردهای بحث نسبت‌های چهارگانه، طبقه‌بندی مفاهیم است. در بحث تعریف هم خواهیم دید که این بحث کاربرد دارد.